

Поліщук І. І., Олійник А. В.

Хмельницький національний університет,

м. Хмельницький

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКУ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку ринкових відносин в Україні, характерними рисами яких є підвищення банківських ризиків і збільшення обсягів непрацюючих кредитів, пріоритетним завданням є досягнення та збереження високого рівня конкурентоспроможності банків. Сьогодні в банківській системі України конкуренція посилюється, а її інтенсивність помітно зростає. Для того, щоб зберегти свої позиції в умовах євроінтеграційних процесів та виходу України на світовий ринок, банківські установи мають постійно впроваджувати інноваційні продукти, основною метою яких є забезпечення конкурентних переваг банку.

Конкурентоспроможність має вплив на фінансову стійкість та стабільність банків і здатна забезпечувати їх провідні позиції в умовах високої конкуренції. Крім того ефективність інтеграції банківської системи України до світових ринків фінансових послуг залежить від спроможності вітчизняних банків успішно конкурувати на ринку банківських послуг в умовах постійної зміни зовнішнього середовища. Тому актуальним питанням є аналіз підходів до визначення поняття «конкурентоспроможність банку» та уточнення його з урахуванням специфіки банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження конкурентоспроможності як економічної категорії по відношенню до різних рівнів конкуренції, як країна, суб'єкт господарювання, продукція, займались такі закордонні науковці: М. Портер, С. Хофер, А. Томпсон, Дж. Стрікленд та інші.

Серед вітчизняних науковців проблеми забезпечення банківської конкурентоспроможності досліджені в працях: Г. Азаренкова, Н. Андрушків, О. Барановський, П. Беленький, О. Васюренко, Д. Гладких, Т. Гончарук, А. Єпіфанов, С. Козьменко, І. Лютий, О. Мірошніченко, С. Мочерний, А. Папуша, Н. Погореленко, С. Позняк, О. Яременко тощо. Проте, незважаючи на чисельну кількість робіт, присвячених даній тематиці, автори розходяться у визначенні сутності, та недостатньо уваги приділяють дослідженню конкурентоспроможності банку як специфічного суб'єкта фінансового ринку в сучасних умовах здійснення банківської діяльності.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз існуючих підходів до визначення поняття «конкурентоспроможність банку» та на підставі їх теоретичного узагальнення, уточнення його змісту з урахуванням специфіки сучасної банківської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Протягом 2014-2016 років у банківській системі України простежується стійка тенденція до зниження рівня рентабельності активів та капіталу банків, у той час як обсяги сформованих резервів за активними операціями зростали. Це свідчить не тільки про проблеми якості кредитних портфелів банків, а й про погіршення ситуації та дестабілізації у вітчизняній банківській системі (таблиця 1) [1].

Таблиця 1 – Фінансові показники банків України протягом 2011-2017 років [1]

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доходи, млрд грн	142,7	150,5	168,9	210,2	199,2	190,7	178,2
Витрати, млрд грн	150,5	145,6	167,5	263,2	265,8	350,1	202,6
Прибуток, млрд грн	-7,7	4,9	1,4	-52,9	-66,6	-159,4	-24,4
ROE, %	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-116,74	-15,96
ROA, %	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46	-12,60	-1,94

Очевидно, що дестабілізація у вітчизняній банківській системі України протягом 2014-2016 років призвела до неплатоспроможності 93 банків, які були виведені з ринку, і фактично привела до загострення конкуренції в умовах зменшення банківського сектору майже вдвічі.

Сьогодні внаслідок складності та неоднозначності відсутнє єдине визначення поняття банківської конкуренції. Відносно етимології поняття «банківська конкуренція» зазначимо, що вона є різновидом конкуренції у ринковій економіці в цілому. Тому більшість положень, які сформульовані авторами робіт, присвячених конкурентній боротьбі у товарних відносинах, можуть бути перенесені на дослідження сутності банківської конкуренції.

Слід відмітити, що з метою коректного тлумачення змісту банківської конкуренції, необхідним є чітке зазначення ринку, на якому ми розглядаємо дані економічні відносини. Як показує аналіз, такого підходу дотримується більшість науковців. Однак, такими науковцями як Андрушків Н., Мірошніченко О. В., Яременко О. Л., Васюренко О. В. зроблена спроба визначити дану категорію без конкретизації ринку (таблиця 2).

Таблиця 2 – Підходи до визначення поняття «банківська конкуренція»

Автор	Визначення
Суперництво лише між банками	
Андрушків Н. [2, с. 78]	Банківська конкуренція – динамічний процес суперництва суб'єктів банківського ринку, в процесі якого вони намагаються забезпечити собі міцне положення на цьому ринку
Гладких Д. [3, с. 5]	Банківська конкуренція – економічне суперництво між банківськими установами за придбання та утримання споживачів на найвигідніших умовах реалізації фінансових продуктів
Мірошніченко О. [4]	Конкуренція у банківському секторі – це боротьба між суб'єктами господарювання на ринку, в ході якої створюються відмінні конкурентні переваги власної установи та її продуктів, що зумовлюють залучення найпривабливіших споживчих сегментів
Суперництво між банківськими та небанківськими фінансовими інститутами	
Яременко О. Л. [5]	Конкуренція на фінансовому ринку – динамічний процес суперництва комерційних банків, кредитних інститутів та інших фінансових організацій, в процесі якого вони намагаються забезпечити собі міцне положення на ринку кредитів та банківських послуг, а також на альтернативних нових ринках послуг-замінників
Папуша А. [6, с. 40]	Банківська конкуренція на фінансовому ринку – це динамічний процес суперництва банків та інших фінансових установ, в процесі якого вони намагаються забезпечити собі міцне положення на відповідних сегментах ринку в залежності від своєї спеціалізації
Суперництво між банківськими та нефінансовими корпораціями	
Васюренко О. В., Погореленко Н. [7, с. 22]	Банківська конкуренція – прагнення банків використовувати ресурси контрагентів, що функціонують на одному ринковому сегменті

Проаналізувавши дані визначення, можна зробити такі висновки:

- по-перше, всі вони визначають банківську конкуренцію як процес;

- по-друге, у наведених визначеннях підкреслюється, що банківська конкуренція відбувається не тільки між банками, а й іншими фінансово-кредитними інститутами, і навіть банків з не фінансовими корпораціями;

- по-третє, при розумінні змісту банківської конкуренції домінує все таки поведінковий підхід, тобто увага акцентується на суперництві, боротьбі суб'єктів ринку, тощо.

Тому узагальнюючи, з урахуванням зазначеного вище (таблиця 2), під банківською конкуренцією пропонуємо розуміти динамічний процес суперництва банків, інших небанківських фінансових і нефінансових інститутів, спрямований на досягнення поставлених цілей шляхом розробки й реалізації продуктів з характеристиками, що забезпечують задоволення економічних потреб клієнта.

Очевидно, що специфіка банківської діяльності вносить свої особливості безпосередньо у процес банківської конкуренції. Саме це, на нашу думку, відрізняє її від класичної конкуренції між товаровиробниками й додатково підтверджує необхідність та важливість її виділення у самостійний напрям в економічній науці.

Аналізуючи наукові праці, щодо особливостей банківської конкуренції, на яких наголошували Лютий І. [8, с. 20], Козьменко С. М., [9, с. 259], Єпіфанов А. О. [10, с. 351] віднесемо:

- об'єктом банківської конкуренції є не товар, а фінансові ресурси;

- банківська конкуренція, як і конкуренція між товаровиробниками, проходить у двох формах: конкуренція продавця (здійснення активних операцій) та конкуренція покупця (залучення необхідних обсягів фінансових ресурсів). Дана особливість розкриває складний характер банківського економічного суперництва та одночасно вказує на необхідність розробки ефективної конкурентної політики банку в двох різних напрямках діяльності з метою утримання та поліпшення своїх конкурентних позицій;

- відсутність проблеми недоступності каналів збуту, оскільки виробництво та реалізація банківських послуг проводиться у межах тільки банку;

- відсутність патентного захисту банківських інновацій та нововведень. Це безпосередньо впливає на інтенсивність та динамічність банківської конкуренції, виступає дієвим стимулом щодо постійного вдосконалення діяльності банку з метою підвищення якості задоволення потреб клієнтів. Відсутність авторського прав банку на захист власних інновацій та нововведень сприяє вирівнюванню як спектру банківських продуктів так і якості банківських послуг у різних банках, протистоїть монополізації фінансового ринку та, у кінцевому результаті, позитивно впливає на розвиток банківської системи загалом;

- банки є багатопрофільними та багатогалузевими і здійснюють власну діяльність на багатьох ринках: фінансовому, ринку банківських послуг, праці, устаткування, інформаційному, рекламному та інших. Саме тому банківська конкуренція характеризується широким включенням в економічне суперництво інших небанківських фінансових та нефінансових установ, основна діяльність яких не пов'язана з реалізацією банківських операцій;

- збільшення присутності іноземного капіталу в банківській системі України.

На думку О. І. Барановського, приходу іноземців на український ринок банківських послуг сприяють непередбачено високі темпи зростання попиту на банківські послуги, низька конкуренція, слабкість національних банків, високі темпи інфляції, внаслідок чого останнім часом важко залучати дешеві ресурси. У той же час Барановський О. І. вважає, що присутність іноземного капіталу в вітчизняній банківській системі підвищить її цивілізованість, ефективність та ступінь її залученості у глобальне фінансове середовище [11, с. 15].

Аналіз наукових джерел показує, що поняття «конкурентоспроможність» у сучасній науковій думці активно застосовується на різних рівнях узагальнення: по відношенню до країни, ринку, окремого суб'єкта

господарювання, товару, послуги, операції або інших складових виробничого чи комерційного процесу, тощо. Підходи до розуміння сутності досліджуваної категорії систематизовано у таблиці 3.

Таблиця 3 – Підходи до розуміння змісту «конкурентоспроможність»

Автор	Визначення (зміст)
Конкурентоспроможність як характеристика переваги над конкурентами	
Портер М. [12]	Ситуація, коли суб'єкт господарювання, який володіє вираженою компетентністю, тобто робить краще, ніж його конкуренти, що дозволяє йому приваблювати клієнтів
Позняк С. [13, с. 51]	Наявність у суб'єкта господарювання переваг (економічних, технічних, організаційних) перед конкурентами, які забезпечують зниження витрат, підвищення якості, можливість оновлення, розширення виробництва, стійку частку ринку і, відповідно, можливість отримувати більш високі доходи
Конкурентоспроможність як характеристика здатності виробляти конкурентоспроможний продукт	
Мочерний С.В. [14]	Властивість об'єкту, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби в порівнянні з аналогічними об'єктами, що представлені на даному ринку
Економічна енциклопедія [15]	Здатність продавати товари та послуги за ринковими цінами з нормальним рівнем прибутку
Конкурентоспроможність як характеристика ефективності функціонування ринкових суб'єктів	
Гончарук Т. І. [16, с. 21]	Здатність до ефективного використання внутрішнього потенціалу суб'єкта господарювання, що передбачає утримання існуючих та розробку нових конкурентних переваг з метою успішного ведення конкурентної боротьби
Беленький П.Ю [17, с. 31]	Характеристика, що визначає стійкість суб'єкта господарювання, його спроможність зберігати своє становище на ринку або розширювати зайняту частку ринку
Азаренкова Г. [18, с. 20]	Спроможність здійснювати прибуткову діяльність в умовах конкурентного ринку

Таким чином можна виділити такі основні аспекти визначення економічної категорії «конкурентоспроможність»: властивість об'єкту, що характеризується здатністю задовольняти конкретні потреби споживачів; похідна боротьби та конкуренції; порівняння з діяльністю і продукцією інших суб'єктів господарювання та оцінка зовнішніми суб'єктами; наявність тісного зв'язку з якісними характеристиками діяльності ринкового суб'єкту; перевага об'єкту над конкурентами.

З огляду на вищезазначене конкуренція – це суперництво суб'єктів господарювання, яке обумовлене протилежністю або суперечністю приватних фінансових інтересів, та має за мету досягнення кращих результатів у певній суспільній сфері.

Висновки. Отже, у результаті дослідження літературних джерел ми прийшли до висновку, що при дещо різних за змістом визначеннях конкуренції сутність цієї економічної категорії різними авторами розуміється у цілому однаково і зводиться до економічного суперництва суб'єктів господарювання за досягнення певної мети у відповідній суспільній сфері.

Наукові узагальнення з досліджуваної проблематики дозволило нам виокремити принаймні три найбільш поширені наукові підходи до розуміння сутності конкурентоспроможності: конкурентоспроможність як характеристика здатності виробляти конкурентоспроможний продукт; конкурентоспроможність як характеристика переваги над конкурентами, місця у суперництві (змаганні); конкурентоспроможність як характеристика ефективності функціонування ринкових суб'єктів.

Література

1. Олійник А. В. Проблеми діяльності банків на ринку кредитування в умовах фінансової нестабільності / А. В. Олійник, Ю. І. Атаманова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2018. – № 1. – С. 135 - 141.
2. Андрушків Н. Конкуренція як рушійна сила розвитку банківських послуг України / Н. Андрушків // Наука молода. – 2007. – №8. – С. 76 - 79.
3. Гладких Д. Ринкова позиція банків в умовах вільної конкуренції / Д. Гладких // Вісник Національного банку України. – 2007. – №9. – С. 5 – 9.
4. Мірошниченко О. В. Управління конкурентоспроможності банку / О. В. Мірошниченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Вип. 22. - Суми : УАБС НБУ, 2007. - С. 128 – 132.
5. Яременко О. Л. Тенденції посткризового розвитку фінансових інститутів : Виступ на IV-ій Міжнародній науково-практичній конференції

«Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків». – Черкаси, 15-16 жовтня 2009 р.

6. Глобалізація у банківській сфері / авт. тексту А. Папуша // Вісник Національного банку України. – 2007. – №7. – С. 40 – 41.

7. Васюренко О. Організація управління стійким розвитком банківської установи / О. Васюренко, Н. Погореленко // Вісник Національного банку України. – 2006. – №6. – С. 22 – 24.

8. Лютий І. Конкуренентоспроможність банків в умовах глобалізації та лібералізації руху капіталу / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник Національного банку України. – 2006. – №11. – С. 18 – 25.

9. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку : навчальний посібник / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. — 734 с.

10. Єпіфанов А. О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України : монографія / А. О. Єпіфанов. - Наукове видання - Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. - 417 с.

11. Барановський О. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2007. – №9. – С. 12 – 20.

12. Портер Майкл Э. Конкуренция / Майкл Э. Портер. – пер. с англ.: уч. пос. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.

13. Позняк С. Конкуренвні переваги і конкурентоспроможність / С. Позняк // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – №1. – С.50–55.

14. Економічна енциклопедія : у 3-х т. – Т.1. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2000. – 864 с.

15. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу :<http://studentbooks.com.ua/content/view/36/39/>

16. Гончарук Т. І. Конкуренція і конкурентоспроможність: зміст і розвиток у перехідній економіці / Т. І. Гончарук. – Суми : Мрія-1 ЛТД: УАБС, 2003. – 60 с.

17. Беленький П. Ю. Конкуренція на транскордонних ринках / Беленький П. Ю., Мікула Н. А., Матвеев Є. Е. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2005. – 214 с.

18. Азаренкова Г. М. Конкуренція переваги банків / Г. М. Азаренкова, О. М. Тищенко, В. Г. Сословський // Вісник НБУ. – 2008. - № 9. – С. 20 - 24.